

TATÁNA PJEŠČAKOVÁ

Zákaz reformace in peius jako významný prostředek ochrany občanů v trestním řízení

Ochrana práv a zákonem chráněných zájmů občanů v trestním řízení, záruky nápravy vadných rozhodnutí vydaných v trestním řízení, stály vždy v popředí pozornosti vědeckých pracovníků i představitelů praxe. Již dávno se staly také předmětem mezinárodní spolupráce rozvíjené v rámci Organizace spojených národů.¹⁾

Rozvoj socialistické společnosti je pevně spjat s procesem neustálého upevňování socialistické zákonnosti, právního řádu, s procesem všestranného upevňování a ochrany práv a zákonem chráněných zájmů. Je pevně spjat s vytvářením rozsáhlého systému politických, ekonomických, ale i právních záruk.

V systému zákonem stanovených prostředků, jejichž účelem je dosažení přesného dodržování a plnění zákonů orgány činnými v trestním řízení a občany, má nemalý význam právo osob, účastníků se trestního řízení, napadnout v trestním řízení vydaná rozhodnutí, která pokládají za nesprávná a nezákonná, právo podat proti těmto rozhodnutím opravný prostředek bez nebezpečí, že si tímto svým krokem své dosavadní postavení zhorší. A tuto svobodu napadnout rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení pomáhá zajišťovat tzv. zákaz reformace in peius.²⁾

O zákazu reformace in peius se nediskutovalo a nenapsalo málo. Orgány činné v trestním řízení se v praxi často setkávaly a setkávají s jeho

¹⁾ V řadě významných mezinárodních dokumentů, např. ve Všeobecné deklaraci lidských práv (čl. 10, 11 a 12) a v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (čl. 14 atd.), nacházíme výraz této mezinárodní spolupráce. Aktivitu na úrovni mezinárodní spolupráce, zejména posledních let, lze charakterizovat novým úsilím o zabezpečení správného fungování spravedlivých a nezávislých soudů, jakož i práva „rovných zbraní“ pro všechny účastníky trestního řízení. Tuto skutečnost dokumentují materiály a závěry 5. kongresu OSN k prevenci zločinnosti a zacházení s provinilci, který se konal v roce 1975 v Ženevě, a 6. kongresu OSN, konaného v roce 1980 v Caracasu, kde byla diskutována i otázka práva na „rovnost zbraní“ v rámci diskuse kolem dalších cest zdokonalování systému trestního soudnictví.

²⁾ Pro posuzovaný institut užívám pojem zákaz reformace in peius v souladu s běžně užívanou terminologií. Jsem si však vědoma toho, že z jazykového hlediska by bylo jistě správnější používat buď latinského názvu pro tento zákaz — reformationis in peius, nebo jeho českého překladu, změny k horšímu.

aplikací. Přesto neexistuje jednota názorů, a to ani na základní otázky jeho podstaty, pojmu, uplatňování i prohlubování jeho právní úpravy. A v současné době, kdy probíhají práce na novelizaci trestního zákonodárství, se opětovně dostává do popředí našeho zájmu. Jsme také svědky nové aktivity na úrovni mezinárodní spolupráce, nového úsilí zabezpečit ve všech členských státech OSN správné fungování spravedlivých a nezávislých soudů, jakož i práva „rovných zbraní“ pro všechny účastníky trestního řízení.³⁾ Proto se chci zabývat některými nejspornějšími či nejdiskutovanějšími otázkami místa a úlohy zákazu reformace in peius, možných cest dalšího zdokonalení právní úpravy (de lege ferenda) a správné aplikace zákazu reformace in peius v praxi orgánů činných v trestním řízení (de lege lata), a tím přispět alespoň skromným dílem k jejich řešení.

I.

Zákaz reformace in peius jako institut trestního práva procesního není institutem novým, který by byl zakotven až v socialistickém trestním řízení. Již v rakouském trestním řízení⁴⁾ „Kasační soud vázán jest při rozhodování zákazem, t. z. reformace in peius, kterýžto zákaz má povšechnou platnost ve všech způsobech řízení opravného.“ ... „Potřeba jeho odůvodnění jest úvahami slušnosti, ježto jde o to, aby ten, kdo jest přesvědčen, že rozhodnutím prvního soudu stala se jemu nebo osobě jemu blízké, v jejíž prospěch smí podati opravný prostředek, křivda, nedal se odvrátiti od jeho podání obavou, že rozhodnutí soudu vyššího může býti ještě nepříznivější.“⁵⁾ Vzniká proto otázka, zda zákaz reformace in peius má mít platnost i v socialistickém trestním řízení. Přikláním se ke kladné odpovědi na tuto otázku.

Zákaz reformace in peius tím, že zajišťuje obviněnému možnost bez obav napadnout rozhodnutí vydané v trestním řízení a žádat jeho změnu, má pokrokový a demokratický charakter. Tento humanitní princip zakotvila buržoazie do trestního zákona procesního. Jiná je však otázka, proč buržoazní společnost (i československá) přijala zákaz reformace in peius za institut svého opravného řízení trestního, jak a v jakém rozsahu tento princip upravila, komu poskytla oprávnění z něho vyplývající, komu jím zaručila ochranu práv a zákonem chráněných zájmů.

Buržoazní trestní řízení je nástrojem vládnoucí třídy buržoazie a musí

³⁾ Viz protokoly 5. a 6. kongresu OSN k prevenci zločinnosti a zacházení s provinilci.

⁴⁾ Zákaz reformace in peius našel své právní zakotvení v § 290 odst. 2, § 293 odst. 3, § 295 odst. 2, § 359 odst. 4 a § 477 odst. 2 zákona č. 119/1873 ř. z.

⁵⁾ Storch, F.: Řízení trestní rakouské, tiskem a nákladem Otty, Praha 1887, str. 500.

proto chránit ty společenské vztahy, které jsou pro ni vhodné a výhodné.⁶⁾ Vhodné a výhodné pro třídu buržoazie je právní zakotvení některých demokratických a objektivně pokrokových zásad. Vyžadovaly to sociální a ekonomické potřeby buržoazie a nezbytnost způsobu kapitalistické výroby a oběhu zboží, jak to odhalil a kousavým sarkasmem zdůvodnil Marx v „Kapitálu“. Svým příslušníkům tak poskytuje řadu práv a zákonem chrání jejich třídní, ale i některé individuální zájmy, a zajišťuje jejich realizaci. Současně s jejich právním zakotvením se buržoazie snaží zmírnit a otupit již tak ostré antagonismy společnosti. Je zde tedy další důvod – politická účelnost. V neposlední řadě je zde i další důvod – posílení iluze o buržoazním zákonodárství ve veřejnosti.

Demokratické a pokrokové prvky však realizuje jen potud, pokud neohrozí její vlastní zájmy. Proto buržoazní společnost vyhlašuje rovnost před zákonem, která je však ve své podstatě rovností formální. Právě proto se buržoazní trestní řízení vyznačuje výrazným formalismem. „V nejdemokratičtějším buržoazním státě se utlačované masy setkávají na každém kroku s nehorázným rozparem mezi formální rovností, kterou hlásá „demokracie“ kapitalistů, a s tisíci faktických omezení a machinací, které činí z proletářů námezdní otroky.“⁷⁾

Zakotvení některých demokratických a pokrokových principů do buržoazního právního řádu i přes tyto nedostatky neztrácí význam ani pro vykořisťovaný pracující lid. Je to jednak součástí „kopání vlastního hrobu“ buržoazií (Marx) a současně se tím vytvářejí příznivější podmínky pro „... jejich legální boj proti kapitalistům za svou nezávislost“ (Lenin).

Naše socialistická společnost převzala tento právní institut z buržoazního práva. Musela však současně kvalitativně změnit jeho charakter, dát mu nový třídní obsah a podřídit jej zájmům, cílům, potřebám a úkolům socialistické společnosti. Zakotvení zákazu reformace in peius v socialistickém trestním řízení a neustálé prohlubování jeho právní úpravy je důsledkem mimořádného zájmu socialistické společnosti na ochraně práv a zákonem chráněných zájmů všech jejích občanů⁸⁾ na prohlubování a upevnování socialistické zákonnosti, na nápravě vadných rozhodnutí. Vždyť budou-li napadána opravnými prostředky nesprávná a nedůvodná rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, je možné v opravném řízení vady zjistit, odstranit a napravit. Zákaz reformace in peius se v systému práv-

⁶⁾ Růžek, A. a kol.: Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1977, str. 20.

⁷⁾ Lenin, V. I.: Proletářská revoluce a renegát Kautský. Svoboda, 1980, str. 70.

⁸⁾ Pro zbežnou dokumentaci mimořádného úsilí socialistické společnosti na zkonalení právní úpravy projednávaného institutu jistě postačí srovnání právní úpravy principu zákazu reformace in peius v československých socialistických trestních řádech, v zákoně č. 87/1950 Sb. § 196 odst. 1 a § 225 odst. 2, v zákoně č. 64/1956 Sb. § 286, § 290, § 161 odst. 1, § 163 odst. 1, § 298 odst. 1 a § 308 písm. b) a v zákoně č. 141/1961 Sb. § 259 odst. 4, § 264 odst. 2, § 314g odst. 3, § 150 odst. 1 a 3, § 273 a § 289 písm. b).

ních norem socialistického trestního řízení stal významným principem a institutem opravného řízení trestního, stal se účinnou zárukou práv osob účastnících se trestního řízení napadnout ta rozhodnutí, která se jich dotýkají a s nimiž nejsou spokojeny.

Naše socialistická právní literatura⁹⁾ zákazem reformace in peius obvykle rozumí určitý právní požadavek, zakazující v novém rozhodnutí zhoršit postavení určité osoby vymezené již vydaným rozhodnutím. Tento zákaz platí v těch případech, kdy v důsledku oprávněného prostředku, podaného výhradně ve prospěch této osoby, se věc opět projednává a rozhoduje. Tím odpadá do jisté míry odůvodněná obava, že nesouhlasem s vydaným rozhodnutím, projeveným podáním opravného prostředku, si může své postavení zhoršit; u ostatních osob, které podaly v její prospěch opravný prostředek, odpadá obava, že jím dosáhnou opačného cíle.

Zákaz reformace in peius je proto těsně spjat se zajištěním svobody podání opravných prostředků, je základní zárukou tohoto práva napadnout rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. V zájmu československého socialistického trestního řízení není, aby se stala pravomocnými nesprávná a nedůvodná rozhodnutí těchto orgánů. To by odporovalo požadavku upevňování socialistické zákonnosti v činnosti orgánů činných v trestním řízení a demokratickému charakteru socialistického trestního řízení.

Skutečnost, že orgán, rozhodující o opravném prostředku a vydávající nové rozhodnutí, je vázán zákazem reformace in peius a nesmí zpřisnit původní rozhodnutí, by mohla vést k závěru, že zmíněný zákaz brání zjisťt objektivní pravdu, zjistit všechny okolnosti trestného činu v souladu s objektivní skutečností.¹⁰⁾ Existence tohoto zákazu nepřekáží orgánům, konajícím řízení, v plnění jejich poslání zjistit skutkové okolnosti případu. Nejsou nuceny pokládat nesprávně zjištěný skutkový stav za základ svého rozhodnutí a považovat jej za pravdivý.¹¹⁾ Zmíněné orgány nejsou v žádném směru zbaveny své povinnosti zjistit všechny okolnosti v souladu s objektivní skutečností.

Zákaz reformace in peius naopak podporuje zjištění objektivní pravdy v trestním řízení. Přispívá k tomu, že vadná rozhodnutí budou skutečně

⁹⁾ Baláš, O.: K zákazu reformace in peius v československém trestním procesu. Socialistická zákonnost 1970, č. 7–8, str. 446 a násl.; Husár, E.: Odvolanie v československom socialistickom trestnom práve procesnom. SAV, Bratislava 1961; Rolenc, O.: Porušil odvolací soud skutečně zákaz reformace in peius? Socialistická zákonnost 1958, č. 3, str. 189–190; Růžek, A. a kol.: Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1977, str. 259, 272, 283, 288, 289, 294; Růžek, A.: K zákazu reformace in peius v novém trestním řádu. Stát a právo IV, ČSAV 1957, str. 135 a násl.; Sásik, J.: Porušil soud zákaz reformácie in peius? Socialistická zákonnost 1958, č. 3, str. 188–189; Tolar, J.: K otázce zákazu reformace in peius v řízení o stížnosti pro porušení zákona. Socialistická zákonnost 1956, č. 1, str. 22 a násl.

¹⁰⁾ Růžek, A. a kol.: Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1977, str. 62.

¹¹⁾ Růžek, A.: Zákaz reformace in peius v novém trestním řádu. Stát a právo IV, ČSAV, Praha 1957, str. 139.

napadána opravnými prostředky, že nedostatky vadných rozhodnutí budou v opravném řízení odstraněny. Přispívá tak k nápravě vadných rozhodnutí. Protože opravné prostředky tvoří důležitý nástroj ke zjištění různých porušení zákonů a nedostatků v činnosti soudů a jiných orgánů činných v trestním řízení, usnadňuje i provádění dozoru nad rozhodovací činností orgánů činných v trestním řízení. Současně však rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, vydaná s použitím zákazu reformace in peius, který s sebou přináší i některé negativní důsledky (neboť nedojde ke zpřísnění trestu, resp. k takovému zhoršení postavení dané osoby, k jakému by došlo nebýt nutné aplikace zákazu reformace in peius na daný případ), svědčí o vážných nedostatcích v práci těchto orgánů. A tak do jisté míry i samotné uplatnění zákazu reformace in peius v trestním řízení, respektive snaha předejít negativním důsledkům jeho použití, nepřímo nutí orgány činné v trestním řízení již při prvním projednávání trestní věci objektivně zjistit všechny okolnosti činu, správně je hodnotit a vydat správná rozhodnutí.

Na druhé straně skutečnost, že obviněný nebude v důsledku uplatnění zákazu reformace in peius potrestán tak, jak by byl nebýt opatření zákazu reformace in peius, může vést k závěru, že zmíněný institut odporuje účelu trestního řízení (zejména zájmu společnosti na spravedlivém potrestání pachatele trestního činu).

Účel trestního řízení je však třeba chápat jako dialektickou jednotu zájmů společnosti, zejména zájmu na náležitém zjištění trestných činů a spravedlivém potrestání jejich pachatelů. V tomto systému zájmů vystupuje do popředí i mimořádný zájem společnosti na nápravě vadných rozhodnutí. Proto zákaz reformace in peius nemůže být v rozporu s účelem trestního řízení. Právě naopak, vytváří nezbytné předpoklady pro to, aby vadná rozhodnutí byla opravnými prostředky skutečně napadána a vady v opravném řízení odstraňovány. Zákaz reformace in peius má vliv na vyloučení vad a nedostatků z trestního řízení a z rozhodnutí v něm vydávaných, v jejichž důsledku dochází k rozhodování za použití zákazu reformace in peius. Celá tato otázka však souvisí také s širším problémem, a to se vztahem účelu trestního řízení a účelu trestu a trestání, které nejsou totožné.

Jak jsem již několikrát zdůraznila, zákaz reformace in peius zajišťuje obviněnému, respektive dalším oprávněným osobám, jejich právo bez obav napadnout opravným prostředkem rozhodnutí orgánů činného v trestním řízení, které pokládá za nesprávné a nedůvodné. Smysl zákazu reformace in peius je však poněkud širší, obsahuje i další aspekt. Podle mého názoru totiž obviněnému, respektive osobě, které svědčí, současně zaručuje, že její postavení, vymezené rozhodnutím vydaným orgánem činným v trestním řízení, se (v rozsahu zákonem stanoveném) nezhorší, nepodá-li prokurátor

(resp. osoba oprávněná k takovému podání) opravný prostředek v jeho neprospěch. Tedy, dává mu (resp. jim) jistotu, že jeho (jejich) postavení vydaným rozhodnutím již upraveným, nebude bez oprávněného podnětu měněno v neprospěch.¹²⁾

II.

Trestního řízení se účastní celá řada osob, kterých se dotýkají rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení: obviněný, poškozený, zúčastněná osoba, svědek nebo znalec a řada dalších osob. Při vši pečlivosti orgánů provádějících trestní řízení a jejich snaze o co nejlepší splnění úkolů jim svěřeným, se přece jen mohou vyskytnout vady ovlivňující nepříznivě správnost jejich rozhodování, čímž může docházet ke zkreslování skutečného stavu věci a k porušování socialistické zákonitosti.¹³⁾ A tak, aby vadná rozhodnutí byla opravnými prostředky skutečně napadána a vady v opravném řízení mohly být odhaleny a následně i odstraněny, zajišťuje trestní řád oprávněným osobám, že jejich nesouhlas s vydaným rozhodnutím orgánů činných v trestním řízení, vyjádřený podáním opravného prostředku, s sebou nepřinese riziko zhoršení jejich postavení. Zakotvuje proto zákaz reformace in peius u všech opravných prostředků proti nepravomocným rozhodnutím orgánů činných v trestním řízení (u odvolání v § 259 odst. 4 a § 264 odst. 2 tr. ř., u stížnosti v § 150 odst. 1 a 3 tr. ř. a u odporu v § 314g odst. 3 tr. ř.) a orgány rozhodující o těchto opravných prostředcích jsou jím při splnění zákonem stanovených podmínek vázány.

Trestní řád vytváří i systém opravných prostředků proti pravomocným rozhodnutím orgánů činných v trestním řízení (stížnost pro porušení zákona a obnovu řízení). Na právní moci totiž nelze trvat tam, kde by to znamenalo vážné ohrožení správného a spravedlivého rozhodnutí. Současně však trestní řád vytvořil takové záruky,¹⁴⁾ aby do právní moci rozhodnutí nebylo zasahováno nad nezbytnou míru.¹⁵⁾

I zde, u mimořádných opravných prostředků, je zákaz reformace in peius zakotven (u stížnosti pro porušení zákona v § 273 tr. ř. a u obnovy řízení v § 289 písm. b) tr. ř.). Vzhledem k tomu, že svou pozornost chci

¹²⁾ A tento aspekt je třeba mít na zřeteli, zkoumáme-li zákaz reformace in peius zejména u stížnosti pro porušení zákona.

¹³⁾ Růžek, A. a kol.: Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1977, str. 250.

¹⁴⁾ Proto je stížnost pro porušení zákona oprávněn podat pouze omezený okruh osob (§ 266 odst. 1 tr. ř., § 37 odst. 1 org. zák., § 12 odst. 14) a jestliže zákon nebyl porušen v neprospěch obviněného, je provedení nápravy výslovně požadované stížností pro porušení zákona možné jen při dodržení zákonem stanovených lhůt.

Obnova řízení je přípustná jen proti některým rozhodnutím, a to z důvodů v zákoně taxativně vypočtených, v některých případech je její povolení přímo ze zákona vyloučeno. Konečně obnovu řízení lze povolit jen na návrh oprávněné osoby.

¹⁵⁾ Růžek, A. a kol.: Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1977, str. 290.

zaměřit zejména na to, jak zákaz reformace in peius zajišťuje právo osoby bez obavy z nepříznivých důsledků napadnout rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, která pokládá za nesprávná a nedůvodná, budu se opravnými prostředky zabývat zejména z tohoto hlediska.

A. Mezi nejčastěji vydávaná rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení patří usnesení. Tato forma rozhodování se dotýká současně nejširšího okruhu osob, účastnících se trestního řízení.¹⁶⁾ Mezi ně patří i taková usnesení, která významem můžeme přirovnat k rozsudkům — usnesení o zastavení trestního stíhání, usnesení, jímž bylo rozhodnuto o návrhu na obnovu řízení. Proto otázka, do jaké míry je zajištěno právo účinně se bránit proti nesprávným usnesením, není bezvýznamná.

Účelem zákazu reformace in peius upraveného v § 150 odst. 1 a 3 tr. ř. je zajistit osobám, jichž se usnesení přímo dotýká, respektive osobám, které v jejich prospěch stížnost podávají, právo bez obav napadnout toto rozhodnutí. Orgán rozhodující o stížnosti pouze z jejího podnětu nesmí změnit usnesení v neprospěch osoby, která stížnost podala nebo v jejíž prospěch byla podána.

Povšimněme si formulace zákona „z jejího podnětu“. Znamená to, že zákaz reformace in peius platit nebude, bude-li podána stížnost více osobami? Správně zodpovědět položenou otázku znamená prozkoumat zejména dvě okolnosti, které zde budou hrát významnou roli. Za první, v čí prospěch nebo neprospěch budou stížnosti podány a za druhé skutečnost, že u stížnosti je revizní princip věcně i osobně omezen.

Přezkoumává-li se usnesení z podnětu stížnosti osoby, které se usnesení přímo dotýká a z podnětu stížnosti další osoby, je rozhodující, jaké změny stížnosti žádají. Podá-li proti usnesení soudu stížnost i prokurátor, ovšem v neprospěch osoby, která již stížnost podala, nebo podají-li osoby, jichž se vydané usnesení týká, stížnost vyjadřující jejich protichůdné zájmy (např. obviněný a poškozený proti usnesení o zajištění nároku poškozeného nebo o zrušení tohoto zajištění) proti stejným výrokům napadeného rozhodnutí, jako důsledek věcně i osobně omezeného revizního principu, zákaz reformace in peius platit nebude.

Jestliže však budou podány stížnosti do výroků, týkajících se různých otázek jednoho usnesení, bude zákaz reformace in peius pro každou otázku platit zvlášť. Zákaz bude platit i tehdy, podají-li např. jak obviněný, tak zúčastněná osoba stížnost proti usnesení soudu o zabránění věci (jejich zájem na věci, která má být zabráněna, je zpravidla v trestním řízení stejný).

¹⁶⁾ Trestní řád proto dává tomuto širokému okruhu osob, upraveného v § 142 tr. ř., k ochraně jejich zákonných zájmů, k dispozici stížnost jako řádný opravný prostředek proti všem usnesením vyšetřovatele nebo vyhledávacího orgánu a proti těm usnesením soudu nebo prokurátora, kterými se rozhoduje v 1. stupni. Přičemž stížnost lze podat pouze proti těm usnesením, kde to zákon výslovně připouští.

Změnou v neprospěch se u stížnosti rozumí jakékoliv zhoršení postavení osoby, již zákaz reformace in peius svědčí. Princip, o kterém tato práce pojednává, je proto u stížnosti upraven mnohem šířeji než v řízení o odvolání, kde změnou v neprospěch se rozumí pouze zpřísnění výroku o trestu (viz dále). Důsledněji zajišťuje právo osob bez obav napadnout usnesení orgánů činných v trestním řízení a žádat nápravu jejich vad.

B. Bezpochyby nejvýznamnějšími rozhodnutími vydávanými v trestním řízení jsou ta rozhodnutí, která rozhodují o vině a trestu obviněného. Zmíněné výroky citelně zasahují do života osoby, která se v trestním řízení ocitla v postavení obviněného. Jak je tedy zákazem reformace in peius zajištěno její právo napadnout toto rozhodnutí, zejména jeho nejvýznamnější výroky, bez obav z nepříznivých následků tohoto podání?

Proti nepravomocnému rozsudku (respektive proti všem jeho výrokům, které se obviněného přímo dotýkají) soudů 1. stupně, je oprávněn podat odvolání obviněný, respektive jiné oprávněné osoby. A opět, je-li tento oprávněný prostředek podán pouze v jeho prospěch, chrání zákaz reformace in peius obviněného před zhoršením výroku rozsudku o trestu.

Konečné rozhodnutí ve věci po zrušení napadeného rozsudku učiní (v důsledku uplatněného principu kasace s prvky apelačními v československém trestním řízení) buď odvolací soud sám nebo věc vrátí soudu 1. stupně k jejímu projednání a novému rozhodnutí.

Rozhoduje-li odvolací soud ve věci sám a nepodal-li prokurátor odvolání v neprospěch obviněného, nesmí obviněnému uložit trest přísnější než jaký mu určil odvoláním napadený rozsudek soudu 1. stupně. Odvolací soud je zákazem vázán, rozhoduje-li sám ve věci rozsudkem z podnětu odvolání podaného pouze ve prospěch obviněného (tedy podal-li odvolání obviněný, popřípadě další osoby oprávněné odvolání podat v jeho prospěch). Podá-li však odvolání prokurátor, byť alespoň zčásti namířené v neprospěch obviněného,¹⁷⁾ není soud ve svém rozhodování zákazem reformace in peius vázán. Obviněný není zákazem chráněn a odvolací soud může v novém rozsudku zpřísnit trest.

Zákaz reformace in peius zde svědčí pouze obviněnému a vztahuje se pouze na výrok o trestu. Jiných výroků rozsudku se netýká a zhoršení postavení obviněného v ostatních směrech je možné. Rozhoduje-li ve věci rozsudkem odvolací soud sám z podnětu odvolání podaného pouze ve prospěch obviněného a zjistí-li, že skutek uvedený v rozsudku soudu 1. stupně naplňuje znaky přísnějšího trestního činu, napraví v rozsudku všechny vadné výroky.¹⁸⁾ Pouze nově uložený trest nesmí být přísnější než ten,

¹⁷⁾ Což dokumentuje i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR uveřejněné pod č. 40/70 Sb. rozh. tr.

který byl uložen ve zrušeném rozsudku. V odůvodnění rozsudku odvolací soud pak uvede, že v důsledku zákazu reformace in peius nemohl uložit odpovídající trest.

Rozsudek soudu odvolacího ve věci je konečný. Není přípustné podat proti němu žádný řádný opravný prostředek. Obviněný se při podávání odvolání proti rozsudku soudu 1. stupně v důsledku zákazu reformace in peius nemusí obvádět, že odvolací soud z podnětu jeho odvolání nebo z podnětu dalších odvolání podaných pouze v jeho prospěch zpřísní výrok rozsudku ve výroku o trestu.

Jak tomu je, rozhoduje-li po zrušení napadeného rozsudku odvolacím soudem a přikázání věci k novému projednání a rozhodnutí soud 1. stupně? I zde je uplatňování zákazu reformace in peius (který se týká opět pouze výroku o trestu a proto svědčí pouze obviněnému) vázáno na podmínku, že rozsudek byl zrušen na podkladě odvolání, podaného pouze ve prospěch obviněného. Jestliže však soud 1. stupně v novém řízení na podkladě skutečností, které vyšly nově najevo, uzná obviněného vinným těžším trestným činem, není tento soud zákazem omezen a může obviněnému uložit i přísnější trest. Jde vlastně o případ, kdy je jinak materiálně dán předpoklad pro povolení obnovy řízení v neprospěch obviněného.¹⁹⁾

Proti rozsudku soudu 1. stupně, kterým bylo rozhodnuto po vrácení věci odvolacím soudem tomuto soudu k projednání a novému rozhodnutí, je možné opět podat odvolání. A to i v neprospěch obviněného. Může odvolací soud na podkladě odvolání prokurátora podaného v neprospěch obviněného zpřísnit rozsudek soudu 1. stupně i ve výroku o trestu? Je možný a správný takovýto postup, rozhoduje-li odvolací soud, respektive soud 1. stupně, na podkladě odvolání prokurátora, podaného v neprospěch obviněného proti rozsudku soudu 1. stupně, vydanému v novém řízení? Odpovídal by takovýto postup účelu a smyslu zákazu reformace in peius?

Domnívám se, že nikoliv. Zákaz reformace in peius je princip, svědčící (v odvolacím řízení) obviněnému k zajištění jeho práva podat odvolání bez obavy, že si svým podáním opravného prostředku, v důsledku nového projednávání trestní věci a vydání nového rozhodnutí, může zhoršit své postavení ve výroku o trestu. K důslednému zajištění tohoto jeho práva proto zákaz reformace in peius platí v celém dalším řízení po zrušení rozsudku na podkladě odvolání podaného ve prospěch obviněného. A to i v tom případě, kdy podá prokurátor odvolání proti rozsudku soudu 1. stupně, vydanému v novém řízení v neprospěch obviněného. Vždyť nebýt prvního odvolání obviněného, nebyla by tato možnost (tj. možnost podat opravný prostředek proti nepravomocnému rozsudku) prokurátorovi dána vůbec.

¹⁸⁾ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR uveřejněné pod č. 40/74, 46/74, 1/75 Sb. rozh. tr.

¹⁹⁾ Růžek, A. a kol.: Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1977, str. 283.

C. Pro úplnost rozboru úpravy zákazu reformace in peius u řádných opravných prostředků je třeba se alespoň zmínit o odporu. Podáním odporu se může obviněný, popř. osoby oprávněné v jeho prospěch podat odvolání, bránit trestnímu příkazu vydanému samosoudcem ve zkráceném řízení. Odpor není oprávněn podat prokurátor, proto není vlastně možné podat odpor v neprospěch obviněného. Důsledkem jeho podání (oprávněnou osobou a v zákonem stanovené lhůtě) je zrušení vydaného trestního příkazu a ve věci se koná hlavní líčení. V tomto hlavním líčení je obviněný chráněn (podle § 314g odst. 3 tr. ř.) před zpřísněním výroku o trestu (jiných výroků se nedotýká), za předpokladu nezmění-li se podstatně skutkový stav na základě provedeného dokazování.

D. Jestliže zákaz reformace in peius u řádných opravných prostředků představuje významnou záruku práva oprávněných osob podat opravný prostředek — je-li podán řádný opravný prostředek pouze ve prospěch osoby, které zákaz reformace in peius svědčí, a napadené rozhodnutí je v jeho důsledku zrušeno, není možné (v rozsahu zákonem stanoveném) postavení této osoby zhoršit — pak u mimořádných opravných prostředků je uvedený význam zákazu reformace in peius podstatně snížen.

Stížnost pro porušení zákona je oprávněn podat pouze generální prokurátor (popř. ministr spravedlnosti nebo ministr národní obrany). Osoby oprávněné podat řádné opravné prostředky mohou sice podávat podněty pro podání stížnosti pro porušení zákona, kterými jsou odpovědné orgány povinny se zabývat a přijmout potřebná opatření, avšak tato jejich podání nemají v žádném případě charakter opravného prostředku. Proto souhlasím s názorem A. Růžka,²⁰⁾ že u stížnosti pro porušení zákona zajištění svobody práva podat opravný prostředek nepřichází vůbec v úvahu, neboť ten, koho se rozhodnutí týká, není oprávněn tento opravný prostředek podat. Zákaz reformace in peius u stížnosti pro porušení zákona však upraven je, a to tak (§ 273 tr. ř.), že jestliže Nejvyšší soud vyslovil, že zákon byl porušen v neprospěch obviněného, nelze obviněnému při novém rozhodování uložit trest přísnější, než jaký mu byl uložen původním rozsudkem. Jde-li o jiné rozhodnutí, platí ustanovení § 150 přiměřeně. Z § 273 tr. ř. jednoznačně vyplývá, že nezbytnou podmínkou možnosti aplikace zákazu reformace in peius je závěr Nejvyššího soudu o porušení zákona v neprospěch obviněného. Jde o tzv. akademický výrok rozsudku Nejvyššího soudu (podle § 268 odst. 2 tr. ř.), který se podle § 269 odst. 1 tr. ř. nedotýká právní moci rozhodnutí, o něž jde.

Nejvyšší soud při vydávání tohoto rozsudku není vázán obsahem po-

²⁰⁾ Růžek, A.: Zákaz reformace in peius v novém trestním řádu. ČSAV, Stát a právo IV, Praha 1957, str. 141.

dané stížnosti pro porušení zákona.²¹⁾ Správnost napadeného rozhodnutí i správnost předcházejícího řízení posuzuje podle skutkového i právního stavu platného v době, kdy bylo napadené rozhodnutí vydáno, popř. kdy bylo konáno řízení, jež mu předcházelo.²²⁾ Znamená to tedy, že Nejvyšší soud, shledá-li, že zákon byl porušen ve prospěch (nebo ve prospěch i ne-prospěch) obviněného (resp. jiné osoby, které zákaz reformace in peius podle § 273 věty druhé tr. ř. svědčí) a vysloví-li tento názor v rozsudku (podle § 268 odst. 2 tr. ř.), může učinit kroky k odstranění pochybení při novém rozhodování věci?

Znění § 273 tr. ř. upravující zákaz reformace in peius u stížnosti pro porušení zákona by možnost takového postupu připouštělo. Nejvyšší soud je však (shledá-li, že zákon nebyl porušen v neprospěch obviněného) vázán přísnými omezeními, uvedenými v § 272 tr. ř. Podle § 269 odst. 2 až § 271 tr. ř. může Nejvyšší soud postupovat pouze tehdy (tedy činit opatření ke zjednání nápravy), jestliže to navrhl generální prokurátor nebo ministr spravedlnosti v podané stížnosti pro porušení zákona a jestliže byly zachovány lhůty v tomto ustanovení stanovené.

Ustanovení § 272 tr. ř., analyzujeme-li současnou právní úpravu zákazu reformace in peius, u stížnosti pro porušení zákona (zejména ve vztahu k § 273 tr. ř.), zaručuje obviněnému, respektive osobám, kterým tento institut podle § 273 tr. ř. svědčí, že nové rozhodnutí nezhorší jeho postavení (v rozsahu zákonem stanoveném), nepodá-li osoba (oprávněna k takovému podání) stížnost pro porušení zákona v jeho neprospěch a nežadá-li současně nápravu vad porušením zákona způsobených.

E. Jaká je situace u obnovy řízení? Podmínkou jejího povolení je mimo jiné podání návrhu na povolení obnovy řízení oprávněnými osobami (tj. prokurátorem, který je oprávněn návrh podat i v neprospěch obviněného, ale i obviněným nebo osobami oprávněnými v jeho prospěch podat odvolání). Zajišťuje zde zákaz reformace in peius právo obviněného, respektive dalších osob, bez obavy napadnout ta pravomocná rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, která lze tímto oprávným prostředkem napadnout?

U obnovy řízení je použití zákazu reformace in peius vázáno na podmínku, že obnova řízení byla příslušným soudem podle § 262 tr. ř. povolena jen ve prospěch obviněného (§ 289 písm. b) tr. ř.). Vzhledem k ustanovení § 279 a § 289 tr. ř., z nichž vyplývají zvláštní podmínky pro povolení obnovy ve prospěch obviněného a pro postup po povolení obnovy ve prospěch obviněného, je nezbytné, aby ve výroku o povolení obnovy bylo

²¹⁾ Jediné omezení vyplývá z revizního principu upraveného v § 267 tr. ř.

²²⁾ Růžek, A. a kol.: Komentář trestního řádu. Orbis, Praha 1975, str. 634.

vždy výslovně uvedeno, zda se obnova povoluje ve prospěch nebo v neprospěch obviněného anebo v obou směrech.²³⁾ Na základě čeho však soud (rozhodující o povolení obnovy řízení) stanoví, že povoluje tuto obnovu ve prospěch či neprospěch obviněného?

Vzhledem k tomu, že u obnovy řízení neplatí tzv. revizní princip, je odpověď na tuto otázku poněkud jednodušší. Jistě proto postačí odkázat na názor Nejvyššího soudu, vyjádřený v č. 20/60 Sb. rozh. tr., podle něhož soud v podnětu návrhu na obnovu řízení nepřezkoumává, zda jsou splněny podmínky obnovy ohledně všech oddělitelných výroků napadeného rozhodnutí, ale zkoumá důvodnost návrhu na obnovu jen v rámci, který byl v návrhu vymezen. Překročit rámec návrhu na obnovu řízení není oprávněn. Proto, je-li podán návrh na obnovu řízení ve prospěch obviněného, není možné pouze z tohoto podnětu povolit obnovu řízení v neprospěch. Tuto lze povolit pouze na podkladě návrhu prokurátora na obnovu řízení, zaměřenou alespoň částečně v neprospěch obviněného.

Z uvedeného lze dovodit, že účelem zákazu reformace in peius u obnovy řízení je zajistit obviněnému, respektive osobám oprávněným v jeho prospěch tento mimořádný opravný prostředek podat, právo bez obav napadnout pravomocné rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení (jež je možné tímto opravným prostředkem napadnout), které pokládá za nesprávné a nedůvodné. Obviněný se proto nemusí obávat, že pouze z podnětu tohoto opravného prostředku jím podaného nebo návrhu na obnovu řízení, podaného pouze v jeho prospěch, rozsudek vydaný v novém řízení zpřísní jeho trest.

III.

V souvislosti s úvahami o zákazu reformace in peius je třeba posoudit, zda je možné odstranit důsledky zákazu reformace in peius. Při použití zákazu reformace in peius soud vydává rozsudek, v němž zpravidla uznává obžalovaného vinným těžším trestným činem²⁴⁾ při nezměněném výroku o trestu. Tímto rozhodnutím v důsledku zákazu reformace in peius soud neporušil zákon. Proto souhlasím s názorem O. Baláše, že při takovémto zákonném postupu neuložení trestu, který by odpovídal výroku o vině, nelze učinit nápravu ani cestou stížnosti pro porušení zákona. Odvolací soud zákon neporušil a rozsudek soudu 1. stupně i ve výroku o trestu byl

²³⁾ Růžek, A. a kol.: Komentář trestního řádu. Orbis, Praha 1975, str. 674.

²⁴⁾ Soud 1. stupně mohl pochybit např. v hodnocení přitěžujících okolností, neuznal obviněného za zvlášť nebezpečného recidivistu, ač takto měl učinit, a v řadě dalších okolností, majících podstatný vliv na trest.

zrušen. Není zde tudíž takový výrok o trestu, který by byl napadnutelný stížností pro porušení zákona.²⁵⁾

Nemohu však souhlasit s názorem, že k nápravě rozsudků, vynesných za použití zákazu reformace in peius, v nichž uložený trest je ve zřejmém nepoměru ke stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele nebo je-li uložený druh trestu ve zřejmém rozporu s účelem trestu, cestou stížnosti pro porušení zákona nemůže dojít.

Praxe ve stanovisku Nejvyššího soudu ČSSR, uveřejněném pod číslem 21 z roku 1973 ve Sbírce rozhodnutí trestních, došla k závěru, že důsledky zákazu reformace in peius u odvolání lze odstranit stížností pro porušení zákona při splnění podmínek § 266 odst. 1 a § 272 tr. ř. Předpokladem úspěšného podání stížnosti pro porušení zákona podle jejího názoru není, aby porušení zákona zavinil právě ten soud, jehož rozhodnutí je napadáno. Rozhodující je, že v rozhodnutí soudu byl zákon objektivně porušen, výrok rozsudku o trestu byl v rozporu s ustanovením § 1 odst. 1 první věty tr. ř. a nezáleží na tom, zda se tak stalo v důsledku vadného právního posouzení nebo postupu soudu, který rozhodnutí vydal, či soudu, který byl činný v předchozích stádiích řízení. Vadným postupem řízení ve smyslu § 266 odst. 1 tr. ř. se rozumí jakákoli vada, tedy v soudním řízení i vada rozhodnutí v tomto řízení vydaných a třeba i zrušených k odvolání podanému jen ve prospěch obviněného, pokud má vztah k zákazu reformace in peius (§ 264 odst. 2 tr. ř.).

Přitom však Nejvyšší soud ČSSR připouští, že k odůvodnění přípustnosti postupu podle § 266 a násl. tr. ř. za účelem odstranění důsledků zákazu reformace in peius nestačí pouhý odkaz na účel trestního řízení a na tzv. objektivní nezákonnost výroku rozsudku o trestu, který byl uložen s použitím této zásady. Konstatuje současně, že zákon v řádném opravném řízení výslovně toleruje případné uložení nepřiměřeného trestu ve prospěch obviněného, kdy zájem na jeho přísnějším potrestání ustupuje zájmu na uplatnění významu zákazu reformace in peius pro dosažení účelu trestního řízení.

Argumentace Nejvyššího soudu, že pro řešení dané právní otázky je rozhodující, že ustanovení § 266 odst. 2 tr. ř., ani ostatní ustanovení trestního řádu, která upravují stížnost pro porušení zákona a řízení o ní (§ 266 a násl. tr. ř.), neobsahují výjimku pro případ, kdy trest je obviněnému uložen s použitím zásady o zákazu reformace in peius, není podle mého názoru postačující. Trestní řád ve svých ustanoveních výslovně stanoví celou řadu podmínek, při jejichž splnění je třeba zákaz reformace in peius na konkrétní případ aplikovat. Nikde však výslovně nestanoví, že vydá-li

²⁵⁾ Baláš, O.: K zákazu reformace in peius v československém trestním právu. Socialistická zákonnost 1970, č. 7–8, str. 449.

soud rozsudek, v němž v důsledku použití zákazu reformace in peius neuloží odpovídající trest, je nutné takový rozsudek zrušit a odstranit důsledky použitého zákazu reformace in peius.

K tomu je třeba dodat ještě následující. Stížnost pro porušení zákona představuje průlom do právní moci rozhodnutí, který je možné připustit skutečně jen ve výjimečných případech. Z hlediska naší otázky tedy tehdy, jestliže se uplatnění zákazu reformace in peius s ohledem na důsledky jeho aplikace na daný konkrétní případ dostává do rozporu s účelem trestního řízení. Proto lze souhlasit s názorem Nejvyššího soudu, že je vždy nezbytné pečlivě vážit, zda jsou splněny podmínky pro podání stížnosti pro porušení zákona. Jde o to, aby k odstranění důsledků zákazu reformace in peius docházelo skutečně jen v odůvodněných případech.

Ještě jednu otázku je třeba řešit, a to — do jaké míry možnost v odůvodněných případech odstranit důsledky aplikace zákazu reformace in peius ovlivní rozhodování obviněného, zda podat nebo nepodat odvolání. Zde naprosto souhlasím s názorem A. Růžka, že tato skutečnost v zásadě nebude mít negativní dopad na zmíněné rozhodování obviněného, i když v některých konkrétních případech může svou roli sehrát.²⁶⁾

Při prvním projednávání věci vyvolaném podáním odvolání obviněného, respektive odvoláním podaným v jeho prospěch, může vada způsobená v jeho prospěch snadněji vyjít najevo. Ne bezvýznamný je fakt, že samotný rozsudek odvolacího soudu (resp. soudu 1. stupně) vydaný s použitím zákazu reformace in peius je při splnění zákonných podmínek vlastně podnětem k podání stížnosti pro porušení zákona a k nápravě učiněné vady. V takovýchto případech asi tato možnost změny bude mít negativní důsledky na podávání odvolání obviněným nebo dalšími osobami (samozřejmě kromě prokurátora) oprávněnými odvolání v jeho prospěch podat. Ale to přece není v žádném rozporu s účelem a smyslem trestního řízení a zejména zákazu reformace in peius, který je právě jedním z prostředků zajišťování nápravy vadných rozhodnutí. Vždyť k odstranění vady cestou stížnosti pro porušení zákona může dojít (dojde-li ke včasnému odhalení vady a ke včasnému zásahu stížností pro porušení zákona a splnění dalších podmínek § 266 odst. 2 a § 272 tr. ř.) i když obviněný odvolání nepodá.

A konečně, změnit výrok o trestu rozsudku jak soudu 1. stupně, tak soudu odvolacího, resp. soudu 1. stupně vydaném v odvolacím řízení, cestou stížnosti pro porušení zákona je možné pouze ve výjimečných případech (viz ustanovení § 266 odst. 2 a § 272 tr. ř.). Tímto je vyjádřen zájem společnosti na tom, aby se pravomocná rozhodnutí vyznačovala stálostí

²⁶⁾ Růžek, A.: K zákazu reformace in peius v novém trestním řádu. Stát a právo IV, ČSAV 1957, str. 176.

a aby zejména v těch případech, kdy dojde k porušení zákona ve prospěch obviněného, bylo rozhodnutí napadáno jen v případech velmi závažných.²⁷⁾

Jestliže jsme se zabývali stížností pro porušení zákona, je třeba se podívat, zda nepříznivé důsledky uplatnění zákazu reformace in peius není možné odstranit i dalším mimořádným opravným prostředkem, a to obnovou řízení. Zde je odpověď snazší. Naprosto souhlasím s názorem A. Růžka,²⁸⁾ že odvolacímu soudu,²⁹⁾ který rozhodoval o odvolání byly skutečnosti odůvodňující zvýšení trestu známy v době rozhodování. To, že zákaz reformace in peius mu bránil k nim přihlédnout neznámá, že by jich mohlo být s úspěchem užito v návrhu na obnovu řízení v neprospěch obviněného.

IV.

Současná právní úprava zákazu reformace in peius nepochybně významně zaručuje osobám uplatnění jejich práva podávat opravné prostředky proti rozhodnutím, která pokládají za nesprávná a nedůvodná. Postačuje však obviněnému k zajištění jeho práva podat odvolání záruka nezměnitelnosti výroku o trestu k horšímu? Samozřejmě za předpokladu, že odvolání bylo podáno pouze v jeho prospěch.

Není neznámou skutečností, že nejen tento výrok a jeho případná změna k horšímu se obviněného velmi citelně dotýká. Rozhodná je však otázka, do jaké míry možnost zhoršení ostatních výroků rozsudku ovlivňuje rozhodování obviněného (popř. osob oprávněných v jeho prospěch podat odvolání), zda podat či nepodat odvolání.

Vezměme základní výrok o vině obviněného. Uznání obviněného vinným těžším trestným činem než jakým byl uznán soudem 1. stupně nese s sebou celou řadu pro obviněného velmi nepříznivých důsledků. Opomeneme-li morální odsouzení činu a jeho pachatele, jehož význam není možné nikterak snižovat, zpřísnění právní kvalifikace činu může mít za následek vyloučení pachatele z udělení amnestie, uznání obviněného za zvlášť nebezpečného recidivistu, ovlivnění ukládání souhrnného trestu apod. Jde tedy o případy, kdy zpřísnění právní kvalifikace může mít zprostředkovaný vliv na samotný trest, jeho výkon, výši, druh apod.³⁰⁾ A v tomto

²⁷⁾ Růžek, A.: K zákazu reformace in peius v novém trestním řádu. Stát a právo IV, ČSAV 1957, str. 175.

²⁸⁾ Růžek, A.: K zákazu reformace in peius v novém trestním řádu. Stát a právo IV, ČSAV 1957, str. 176.

²⁹⁾ Soud 1. stupně po vrácení věci k projednání a novému rozhodnutí může obviněnému zpřísnit trest, jestliže na podkladě nových skutečností, které vyjdou nově najevo, uzná obviněného vinným těžším trestným činem. Neučiní-li tak, není možné úspěšně podat návrh na obnovu řízení, natož v neprospěch obviněného.

³⁰⁾ Uzná-li odvolací soud obviněného vinným těžším trestným činem, který není zahrnut v aktu amnestie, není možné obviněného amnestovat, i když byl soudem

směru bude možnost zpřísnění právní kvalifikace zásadně ovlivňovat rozhodování obviněného, zda podat či nepodat odvolání.

S výrokem o vině při uplatnění zákazu reformace in peius podle naší právní úpravy souvisí ještě jedna otázka. Odvolací soud může obviněného uznat vinným těžším trestným činem, ale v důsledku použití zákazu reformace in peius nemůže obviněnému uložit trest odpovídající spáchanému činu. To vede soudy k vydávání takových rozsudků, kde výše uloženého trestu neodpovídá trestní sazba, stanovené pro trestný čin, kterým byl obviněný odvolacím soudem uznán vinným, a pohybuje se dokonce pod spodní hranici trestní sazby, popř. neodpovídá druhu uloženého trestu (podle přísnějšího trestného činu bylo možné uložit i jiný druh trestu) nebo v jaké nápravně výchovné skupině bude trest odnětí svobody vykonáván apod. Odvolací soud tyto formální nedostatky pouze odůvodní použitím zákazu reformace in peius v odůvodnění rozsudku.

Rozšíření platnosti zákazu reformace in peius i na výrok o vině obviněného by odstranilo výše uvedený formální nedostatek, ale zejména by posílilo jistotu obviněného, že podáním odvolání pouze v jeho prospěch nemůže dojít k takovému zhoršení jeho postavení, jehož možné zhoršení by jej od podání odradilo. Jsem přesvědčena, že takto uplatněný zákaz reformace in peius by více odpovídal svému účelu a smyslu.

Vezměme však další výrok rozsudku, a to výrok o ochranném opatření. Ochranné opatření není, podle našeho trestního práva trestem, neobsahuje negativní morální hodnocení a jeho účelem je výhradně speciální prevence.³¹⁾ Ochranná opatření (a s tím lze jenom souhlasit) výrazněji než tresty jsou svou povahou zaměřena ve prospěch výchovy, vyléčení a vůbec resocializace pachatele, změny jeho společensky škodlivých postojů, návyků.³²⁾ Samozřejmě to nás neopravňuje k závěru, že ochranná opatření sledují výlučně zájmy obviněného. Svě významné místo zde má ochrana společnosti, a to i proti vůli obviněného.³³⁾ Při jejím zajišťování, ale současně i při zajišťování zmíněného zájmu obviněného na vyléčení, převýchově apod., dochází nutně k výraznému omezení jeho práv, rozšíření okruhu jeho povinností, dochází k použití opatření, postihujících jeho svobodu nebo majetek. Bránit se těmto opatřením podáním opravného pro-

1. stupně uznán vinným trestným činem, na který se amnestie vztahovala. Spáchá-li obviněný trestný čin obdobné povahy a jsou-li splněny další podmínky § 41 tr. zák., je možné jej uznat za zvlášť nebezpečného recidivistu a tato skutečnost výrazně ovlivní ve smyslu ustanovení § 42 tr. zák. výši uloženého trestu. Obdobná je situace, kdy předchozí odsouzení je znakem kvalifikované skutkové podstaty.

³¹⁾ Nezkusil, J.: Československé trestní právo, díl I. Orbis, Praha 1976, str. 241; Solnař, V.: Tresty a ochranná opatření. Akademia, Praha 1979, str. 182.

³²⁾ Nezkusil, J.: Československé trestní právo, díl I. Orbis, Praha 1976, str. 241.

³³⁾ Tak např. ochranné léčení mimo jiné zajišťuje ochranu společnosti před duševně nemocnými osobami společnosti nebezpečnými, ochranný dohled ochranu před protisociální činností zvlášť narušených osob, ochranná výchova dokonce nahrazuje u některých mladistvých funkci trestu odnětí svobody apod.

středku je právem obviněného. Dávám proto v úvahu a sama se k této možnosti přikláním, zda by nebylo vhodnější realizovat právo obviněného bez obav napadnout rozhodnutí soudu i s ohledem na výrok o ochranném opatření.

O ochranném opatření rozhoduje soud v hlavním líčení formou rozsudku, ale i mimo hlavní líčení ve veřejném zasedání formou usnesení. Proti usnesení o ochranném opatření je přípustná stížnost. Zákaz reformace in peius upravený u stížnosti (§ 150 odst. 1 a 3 tr. ř.) zaručuje obviněnému, že z podnětu jeho stížnosti (resp. stížnosti podané pouze v jeho prospěch) nedojde ke zhoršení jeho postavení, tedy konkrétně, nedojde ke zhoršení jeho postavení, upraveném usnesením o ochranném opatření. V řízení o odvolání se však zákaz reformace in peius na výrok o ochranném opatření nevztahuje. Není proto důsledné, že rozhoduje-li soud o ochranném opatření rozsudkem, není obviněný v odvolacím řízení již stran zmíněného výroku chráněn a odvolací soud je oprávněn zpřisnit (kromě výroku o trestu) všechny výroky rozsudku, tedy i o ochranném opatření.

Zvláště nepříznivá situace pro obviněného vzniká tehdy, rozhoduje-li o odvolání ve věci sám odvolací soud. Není vázán zákazem reformace in peius ve výroku o ochranném opatření a může tak obviněnému uložit ochranné opatření, i když nebylo uloženo soudem 1. stupně. A protože rozhodnutí odvolacího soudu je konečné, nemůže se obviněný bránit ani podáním řádného opravného prostředku. Proti obdobnému rozsudku, a to soudu 1. stupně, jemuž byla věc vrácena odvolacím soudem k projednání a novému rozhodnutí, odvolání podat může, avšak bez záruky, že si tímto podáním nezhorší svou situaci. A tato záruka by podle mého názoru měla být obviněnému poskytnuta, zvláště uvědomíme-li si význam zásahů do práv a povinností občanů, jejich svobod chráněných ústavou, které ochranná opatření znamenají.

Ne bez významu je i výrok rozsudku, jež stanoví výši náhrady škody. Tento výrok mnohdy na několik let nepříznivě změní ekonomické postavení obviněného a nezřídka i příslušníků jeho rodiny. Obviněný, ale i poškozený, mají právo domáhat se změny výroku ve svůj prospěch formou podání odvolání. Nejsou však chráněni zákazem reformace in peius. Nemyslím si, že by této záruky k realizaci jejich práva podávat opravné prostředky bylo zapotřebí. Mnohem významnější je zajistit poškozenému, jemuž byla trestným činem (přečinem) způsobena škoda, uspokojení jeho práv v co nejkratší době již v průběhu trestního řízení (v adhezním řízení).

Ve své práci jsem se snažila nastítnit a současně i vyřešit některé problémy související se zákazem reformace in peius jako prostředku ochrany práv a zákonem chráněných zájmů občanů naší socialistické spo-

lečnosti v trestním řízení. Vycházela jsem přitom ze zásady, že zmíněný institut je v opravném řízení pravidlem a ne výjimkou z obecně platné možnosti reformace in peius.³⁴⁾ Vždyť v opačném případě by zákonodárce tento institut nezakotvil u všech opravných prostředků a nedal by tak najevo, že mu přikládá v opravném řízení tak velký význam. Zaručíme-li našim občanům ochranu jejich práv a zákonem chráněných zájmů, jistě přispějeme k uplatňování účelu trestního řízení, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel socialistického soužití i čestného plnění povinností vůči státu a společnosti.

ТАТЬЯНА ПЕЩАКОВА

Запрет преобразования к худшему как важное средство защиты граждан в уголовном производстве

(Резюме)

Автор в своей статье высказывает мнение по спорным и часто дискутируемым вопросам места, роли и возможных путей дальнейшего совершенствования правового регулирования и правильного применения запрета reformationis in peius в практике органов уголовного производства. При этом исходит из того, что данный запрет является общедействующим принципом производства по обжалованию и представляет собой важное средство защиты прав и законом охраняемых интересов граждан в чехословацком уголовном производстве.

Работа разделяется на четыре основные части. После вводного раздела, в котором разъясняется, почему автор останавливается на проблематике запрета преобразования к худшему, в первой части работы дается ответ на вопрос, находит ли данный запрет применение и в социалистическом уголовном производстве, решению каких задач социалистического общества способствует, каково отношение этого института к целевому назначению уголовного производства и к принципу объективной истины. Автор приходит к выводу, что запрет преобразования к худшему содействует гражданам при обеспечении их права обжаловать без опасений решения органов уголовного производства, а тем самым способствует исправлению дефектных решений. Одновременно им предоставляется гарантия того, что их положение не будет произвольно изменяться.

Во второй части, состоящей из пяти разделов, анализирует действующую правовую регламентацию института запрета reformationis in peius, который закреплён применительно к отдельным средствам обжалования, особенно в отношении конкретного обеспечения им права граждан без каких-либо опасений обжаловать решения органов уголовного производства.

В следующем третьем разделе автор задумывается над вопросом, можно ли устранить последствия запрета преобразования к худшему. Высказывается им мнение,

³⁴⁾ Růžek, A.: Zákaz reformace in peius v novém trestním řádu. ČSAV, Stát a právo IV, Praha 1957, str. 136.

что это возможно путем подачи жалобы на нарушение закона, но только лишь в исключительных и обоснованных случаях. При этом задумывается и над вопросом о том, в какой мере эта возможность влияет на принятие обвиняемым или другими лицами решения относительно обжалования решения. В этом отношении автор придерживается мнения, что возможность устранить последствия запрета преобразования к худшему путем подачи жалобы на нарушение закона по общему правилу не повлияет на упомянутое принятие решения, хотя в некоторых конкретных случаях может сыграть свою роль.

В последней — четвертой части автор разъясняет свою позицию по вопросу того, насколько гарантия неизменности вывода относительно вида и размера наказания к худшему является достаточной для обеспечения права обвиняемого на обжалование им без каких-либо опасений решения органов уголовного производства. В этой связи высказывает мнение, что для последовательного обеспечения этого права уместно распространить запрет преобразования к худшему и на выводы, касающиеся вины и мер безопасности.